

جارکی دیکهش گه انهوه ب نالی و هه گه انهوه له گه ران.. سه دیق سه عید وان دزی

مژووی سه ره دان و دروستبوونی زمان، ده که و ته دواي دروستبوونی
مرق وهك بوونه وهرکی کمه ایه تی. مرق سه ره تا به ئاماژه و له
گهی و نه و هه ککینه وه، گوزارشتی له بیر و داخواییه کانی
کردوه. دواتر زمان، وهك پداویستییه کی ژیان و ئه قهی په یوه ندی
له یه کتر گه یشتن، دته ئاراهه. بیه زمان به گشتی، ئامراز که ب
گوزارشت وده ربین و گه یاندنی ئه و هزر و بیرانه ی له هزرماندایه.
نکته ی له وه ناکرت که زمان، ککینه کی سه ره کی و بنه هتی له ژیان
مرق قدا هیه و تاکه خاسییه تی جیا کردنه وهی مرق فیشه له
بوونه وهره کانی تر، به ام ده ب بزانی، زمان هه موو بوون کی مرق
نییه. چونکه ئه گهر بوونی مرق ببه ستینه وه به بوونی زمان، ئه وکات
ده ب بپرسین ئه ی ئه وانه ی زمانیان نییه، چن گوزارشت له بوون
وهزر و وانینه کانیان ده کهن؟ چن ده توانن په یوه ندی له گه
ده ورو بهر و ئه وانیترو ژیان به گشتی ببه ستن؟ من که ب ماوه ی سی
ساله، ئانه و به بهرده وامی، مامه له گه مرق قکی ب زمان که
که و لا هه و خوشکمه) ده کهم، ئیدی زرباش له وه گه یشتووم که مرق به
ب زمانیش ژیان ده کات و ههرگیز بوونی مرق، به بوونی زمانی
نا به ستر ته وه. بیه دوا جار زمان، ههر ته نها ئه و گه یه نه ره یه که
ده ربینه کان ده گه یه نیت. له وه زیاتر، له ئاستی که سی و
کمه ایتیدا، هیچ بایه خکی دیکه ی نییه. هاوش وهی ئه و هه ی
تهزووی کاره با ده گواز ته وه. که هه که بوونی نه بوو، مانای وانیه
تهزووی کاره با که بوونی نییه. بیه هزر، له پشه وهی زمانه. زمان
نا به ته پناسه و شوناس ب مرق، به ککو چی له پشت ئه و زمانه وه یه،
ئه وه دوا جار ئاگایی و هوشیاری و ژیری مرق ده رده خات. زمان
هنگدانه وهی ئه و هزرانه یه که مرق هه یه تی. وهك چن سوقرات
ده ت: (قسه بکه تا بزائم ککی) قسه کردن لره، به مانای ئه وه یه چی
ده ت. چونکه ئه وه هزره له پشت قسه کردنه وه ده وه ستیت و ئاماژه به
زمان ده دات چی ب ت و چی ده رب ب ت. بیه به ستنه وهی هه موو
لکدانه وه یه کی ژیان و هه موو ئاماژه یه ک به زمان، ت زکی هه یه.
ئه وه زمان نییه، مانا دروست ده کات و شوناس به شته کان ده دات، ئه وه
هزر و بیر مرق، دیارده و توخمه کانی ژیان ده خاته چوارچه وهی

زمانه کی ئاماژه پـدراوه وه. ئـمه که بهردـك، دارـك، ئاو، ئاگر و دهیان و ههزاران شتی تریش ده ناسینه وه و گوزارشتیان لـ ده کهین، چونکه له بیرماندا ئـو توخمانه ئاوـکیان ههیه و پـیانی ده ناسینه وه. مه گەر مرـقـکی (کهـم ژیر) ئه گەر زمانیشی ههـبـت، ده زانـتـخان، تهـکنهـلـژیا، فـقـکه و سهـدان شتی تر چـین؟ بـیه دهـبـ بزانیـن زمان بهـرهـمـنـهـری هـیچ شـتـك نیـه ئه گەر له پـشـدا هـزـر بهـرهـمـنـهـری نهـبـت. لهـو سـنـگهـیه وه کاتـ و تـاری (گهـانـه وه بـ نـالی و ههـگهـانـه وه له گـران) م خوـنـده وه، که (خوـسـن له تـیف) نووـسیوـیه تی و له ژماره (277_278) ی گـقـاری سهـنگـینی (اـمان) بـاوـبـته وه، وهـك خوـنـهـرـك چهـند سهـرنـجـکی زمانهـوانی و با به تیم لادروست بوون، که به بـوای من، پـویستـیان به ههـوـسته کردن و استـکردـنه وه ههیه. چ له چوارچـوـهی و تـاره که به گشتی، چ له چوارچـوـهی دیاریکردنی وشهـی عهـره بی له شیعری کوردیدا. چونکه خوـسـن له تـیف خـشی، یهـکـکه له وکهـسانه ی دهیان وشهـی عهـره بی له شیعره کانیـدا ههیه. که واتا بـچی بـ ئه وه هـوا بـت، بـ شاعیرانی تر نا؟ ئـمه له لایهـك له لایه کی دیکه وه، نووـسهـرـك ئـو کاته دهـتوانـت هـخـنه له به عهـره بـیکردنی زمانی کوردی له شیعردا بـگـرت، که خـی زمانـکی کوردیـانه ی په تی و هـسـن له شیعره کانیـدا بهـرجهـسته بکات. دهـنا هـخـنه گـرتـنه که هـیچ بایهـخـکی نیـه. نووـسهـر له سهـره تـای و تـاره کهـیدا، له باره ی زمانه وه به گشتی دهـدوـت و دهـنووـسـت: (کاتـك زمان وهـك سیستـهـمـك له نـیـشـانه سهـیر ده کهین، دهـشـت له نـو ئاخـوهرانی زماندا، جـرـك له کـکه و تن له سهـر نـیـشـانه کردن بـ شته کان له ئارا دا بـت. ههـموومان له سهـر ئه وه کـین گوـی سوور نـیـشـانه یه بـ خـشهـویستی و گوـی سپیش نـیـشـانه یه بـ سهـردانـیکردنی نهـخـش، کاتـ پرسـیاری هـهـر جـر گوـیـك بکهین فرـشـیاره که دهـزانـت ئـم گوـانـه نـیـشـانهـن بـچی) وهـك له سهـره تـادا ئاماژه مان پـدا، زمان پـدراوـك نیـه و نـیـشـانه یهـك نیـه بـ داله کان، ئهـوا هـش و بیرى مرـقـه نـیـشـانه دهـداته توخمه کان. گوـی سوور که نـیـشـانه ی خـشهـویستیه به نموونه، ئهـوا له ی زمانه وه ئهـو مهـدولوله ناسینه وه، بهـکـو هـزـر و تـگهـیشـتنی ئـمه یه بـ گوـیه که، که وهـك هـمایهـك بـ عهـشـق و خـشهـویستی دهـبـینـت. کاتـ گوـیـکی سوور دهـهـینه دهـست مندایـکی تهـمهـن شهـش ساـی، ئاخـ ئهـو دهـزانـت ئـم گوـیه نـیـشـانه یه بـ خـشهـویستی؟ که واتا نووـسهـر چـن ئهـو گشتانـده ی زمان ده کات که کاتـ مرـقـ گوـی سوور دهـبـینـت، بیرى بـ خـشهـویستی دهـچـت؟ نه گوـی سوور و نه گوـی سپی، هـیچ دهـلاله تـکیان نیـه ئه گەر مرـقـ خـی له ی هـزریه وه مانایه کیان نه خاته پا، چونکه ئه گەر گریمانه ی ئه وه بکهین که هـهـر کهـسـك ئهـو گوـی بـینی بیرى بـ خـشهـویستی دهـچـت، که واتا زمان تهـنها نـیـشـانه یه که بـ نـیـشـانه

کراوځ به تهنه. گريمان نه گهر که سځ کی کم ژیر گوځ کی سوور
 ببینت، بیري یه که است بځ نه وه ده چت که هځ مای خځ شه ویستییه وه
 نه وهی نووسر نووسیویه تی؟ نووسر له درځ ژه و تاره که یدا ده نووست
 که سځ به بځ نه وهی هیچ ده نگځ کی له بهرز بځ ته وه، ده توانت ئمه تځ
 بگه یه نت که نازارځ کی هه یه، نه ویش کاتځ ده ستی له سر شوځ نځ کی
 له شی دا نه نت) با وای دابنځین، که سځ به هه ه و بځ مه به ستی
 چه واشه کردن و فریودانی بهرام به ره که ی، ده ست له سر شوځ نځ کی له شی
 دائه نت و وا خځی ده نوځ نت که نازارځ کی توندی هه یه، که
 له بنه هتدا وانییه، ئایا تځ گه یشتنی ئمه بځ زمانی ناماژهی نه
 که سه، له ره دا هه یه یان است؟ نه وهی نه و گوزارشتی له ده کات له
 ی ناماژه کانی خځ یه وه دروست و ماناداره، یان شواندن و فریودان؟
 کځ شهی نووسر نه وه یه که به هه مان نه و دیدگا گشتییه وه ده وانځ ته
 زمان، که نووسرانی کورد وه پیرځ زیه ک ده ببینن که نه ویش کاتځ
 هاید گهر ده نت (زمان ما ی بوونه) واتا بوون ده به ستنه وه به زمان.
 له کاتځ کدا زمان هیچ بایه خځ کی نییه، نه گهر هزری مرځ ف مانایه ک به
 نیشانه کانی نه و زمانه نه دات. مرځ ف ده توانت نمایشی جځ را و جځ ر
 له ځ ځ گهی زمانی ناماژه و ته نانه زمانی دهر بځ ین و گوتنیش ه وه
 بکات، به بځ نه وهی هیچ په یوه نځ یه کی به هه نه ده کانی زمان خځ یه وه
 هه بځ. نه مه له کدانه وه کانی مرځ ف هه نه ده شار اوه کانی پشت نه و
 زمانه له کده داته وه و دواتر مانا به ناوه ځ ځ و گوتاری زمانه که
 ده دات. هر له درځ ژه و تاره که یدا، حوسځ ځ له تیف ده نووست:)
 هځ ما کانی ها تووچځ زمانځ کی تایبته نییه به کولتوورځ کی دیاریکراو
 به ځ کو ته وای کځ مه ځ گا کانی جیهان ځ ځ که و توون که نه مه زمانی نځ وان
 شو فځ ر و پیاده ځ ځ شه) هه به ته هځ ما کانی ها تووچځ، تهنه ناماژن بځ
 شو فځ ر و زځ رینه ی هره زځ ریان، هیچ په یوه نځ یه کیان به پیاده ځ ځ وه
 نییه. نه مه له لایه ک له لایه کی دیکه وه، هځ ما کانی ها تووچځ ناماژه ی
 زمانه وانی نین، به ځ کو ناماژه ی وځ نه یین. واتا نه و هځ مایانه له ځ ځ
 بینینه وه ده ناسینه وه نه ک زمان. له ره وهش بایه خځی نه و هځ مایانه بځ
 که سانځ که نابینان هیچ نییه، نه گهر زمانی ناماژه و دهر بځ ینیشیان
 هه بځ، وه نه وهی نووسر نووسیویه تی. که واتا زمان به گشتی،
 پځ دراوځ کی سرووشتی و فیزیکانه ی مرځ ف ه و له دهر وهی هځ ش و
 بیرکړدنه وه، هیچ بایه خځ کی نییه. هه موو مانا و ناماژه کانی زمان،
 نه و کاته ده لاله تځ کیان ده بځ، که هزری مرځ ف ناراسته یان بکات.
 ده نا بوونی زمان به تهنه ناتوانت ناماژه و شوناس به هیچ شتځ
 بدات. به شی دووه می و تاره که ی نووسر، له باری دیاریکړدنې و شه ی
 عهره بییه له شیعی دوو شاعیری کورد دا. دیاره ه نگدانه وهی و شه ی
 عهره بی و زمانه کانی تریش له بینای هونه ری ده قی شیعریدا، هر له

سهرده می شیعی کلاسیکه وه تا کو ئاستا، له ئەزموونی شیعی شاعیرانی کورد به گشتی دەبینرێت. ئەم گرتە، بەشێکە لە گرتەکی گەورەتر که ئەویش نەبوونی زمانی ستاندار و نەتەوویی و هاوکات کوردییانە پەتی و ەسەن لە شیعردا. ەبەتە زمانی کوردی یەکیکە لەو زمانە ورد و ەمە زاراوە و ەمە ماناکانی جیهان، که ورده کاری زمانەوانی ئەو تێی تێدایە، که لە زمانەکانی دیکە جیهان بوونیان نییه. بـ نموونه:

(جەستە، تەرم، لاشە، وفات) ەهر یەکه یان ئاماژەن بـ دـخـکی جەستەیی دیاریکراو. ئەمە لە زمانەکانی دیکەدا (عەرەبی و ئینگلیزی) بوونی نییه مەبەستمان لـرەدا ئەو یە، که کورد گرتی هاو و اتاو زاراوەسازیی نییه. بـیە ئەگەر شاعیرانێک وشە عەرەبی لە شیعرەکانیاندا ەبـت، ئەوا پەيوەندی بە دنیابینی و تـگەـیشتنی خـیانەو ەهە، نەك خودی زمان. کاتێ شاعیرێکیش ەخنە ئەو دەگرێت که وشە عەرەبی لە ئەزموونی شاعیرانی تردا ەهە، دەبـخـی زمانێکی تەواو کوردییانە و خـی لە وشە عەرەبی ەبـت، ئەو کاتە ەخنەکی شوێنی خـی دەگرێت. حوسـن لەتیف، خـشی لە شیعرەکانیدا، نەك تەنها وشە عەرەبی، بەـکو ئایەتی قوـئانی پیرـزی داناو، که سەرتاپای عەرەبییەکی ەاستەقینە و ەیچ پەيوەندی بە زمانی کوردییەو نییه. بەو پـیـیە قوـئان بە زمانی عەرەبی دابەزیو. بـیە ئەویش هاوشـو ە (دلاوەر قەرەداغی و جەمال غەمبار)، دەیان وشە عەرەبی لە شیعرەکانیدا ەهە. لە کـمـە شیعی (جەنگ نیازی ئاوا بوونی نییه)، پـنج ئایەتی قوـئانی تـکـهـکـشی شیعرەکانی کردوو. شاعیرە کلاسیکەکانیش ەهر ئەمەیان کردوو. ئەگەر پاساوی نووسەر ئەو ەبـت، که زمانی قوـئان عەرەبییە و بـیە بە عەرەبی ئایەتەکانی داناو، ئەوا پاساوێکی لاوازه، چونکە ئاستا ئایەتەکانی قوـئان بە کوردی کراون و دەیتوانی بە کوردی دایانبنـت، ئەگەر لە خەمی زمانی کوردی دایە و لەو سـنگـیەشەو ەخنە لە شاعیرانی تر دەگرێت. ەەرلەو کـمـە شیعرە حوسـن لەتیف، ئەم وشانە ەن که ەیچیان کوردی نین و ەندـکیشیان عەرەبین. ئەوانیش:

(موجیزە، قیبلە، مستەر، گـلف، قارداش، ستیان، مـدـرنە، زەمەهریر، ەمز، حجاب، ئیمان، ئاغا، یابە، تەوق، میتامـرـفـس) ئەم وشانە، ەیچیان کوردی نینە و تەنانت هاو واتاشیان ەهە لە زمانی کوردی. کەواتا بـچی شاعیر ەخنە لە (غەمبار و قەرەداغی) دەگرێت، که وشە عەرەبی لە شیعرەکانیاندا ەهە. ئەگەر ئەمان زمانی کوردیان لە شیعرەکانیاندا بە عەرەبی کردـبـت، ئەوا حوسـن لەتیف لە یەك کاتدا لە شیعرەکانی خـی، زمانی کوردی بە (عەرەبی، تورکی، ئینگلیزی) کردوو. سەد ەنگاو زیاتر لەو دوو شاعیرە بـ

دواوه، گه اوه ته وه بـ نالی و گـ رانی جـ هـ شتووه. هاوکات له شیعره کانی کـ مهـ هی شیعری (دهرگاگان به زه رده خه نه ده کـ نه وه) که ئه ویش هر هی خـ یه تی، ئه م وشانه ده بینـ (ئه جهل ، فـ تـ ، شه حاته ، جه نه اـ ، سندووق ، موبته دا ، خه بهر ، تیلوه ، ده فتهر) ئایا ئه مانه، له کوـ دا وشه ی کوردین، تا شاعیر هـ خه نه له شاعیرانی تر بگرـ تـ، که وشه ی عه ره بی له شیعره کانیان هه یه؟ بـ یه پرسـ هـ نـ گـ دانه وه ی وشه ی بیانی له زمانی کوردیدا، پرسـ کی ئاـ زه و ناگرـ تـ ئه و بابه ته ببه ستینه وه به دوو شاعیری دیاریکراو. وهـ خوـ نهـ رـ کـ له بهر ئه وه ی سه روکارـ کی زـ رم له گهـ دنیای کتـ بـ و خوـ نـ دـ نه وه دا هه یه، ئیدی ده زانم که م نووسه ری کورد هه یه، له ده قه کانیدا په نا نه با ته بهر وشه ی بیانی بـ نووسین. بـ یه ئه م دیارده یه ئه و کاته نامـ نـ تـ، که زمانـ کی ستانده ری یه کـ گـ رتوو مان هه بـ تـ، یان ده زگا کانی ده وـ هـ ت به کوردیکردنی نووسین به گشتی بکه نه فهرمی.

* ئه م بابه ته له ژماره (288) گـ قاری ـ امان، کـ و تی 2021 / 5 / 10 بـ او کرا وه ته وه.